

تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت مطالعه نوجوانان

مطالعه موردی: دانش‌آموزان مقطع متوسطه مدارس دخترانه سما شهر تهران

دکتر نجلا حریری (نویسنده مسؤول)

دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران

سودابه حسن‌زاده

گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران

دکتر عباس گیلوری

استادیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی و عضو هیئت علمی سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف شناخت میزان تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت مطالعه دانش‌آموزان مقطع متوسطه مدارس سما در شهر تهران انجام شده است.

روش: روش پژوهش، پیمایشی تحلیلی، و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته است. جامعه آماری شامل دانش‌آموزان مدارس دخترانه مقطع متوسطه سما در شهر تهران در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ است که از بین آن‌ها نمونه‌ای به روش تصادفی طبقه‌بندی انتخاب شد. تعداد نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۲۵۰ دانش‌آموز تعیین گردید.

یافته ها: یافته‌ها نشان داد که میزان مطالعه درسی روزانه دانش‌آموزان در حد متوسط ($\mu = 3/05$) و میزان مطالعه غیردرسی روزانه دانش‌آموزان کم ($\mu = 2/52$) است. میزان حضور روزانه دانش‌آموزان در اینترنت زیاد ($\mu = 4/66$) و میزان استفاده روزانه دانش‌آموزان از شبکه‌های اجتماعی متوسط ($\mu = 2/92$) است. بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه درسی رابطه معکوس، متوسط و معنادار ($\rho = -0/512$) و بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه غیر درسی رابطه مستقیم، متوسط و معناداری ($\rho = 0/482$) وجود دارد. اکثریت دانش‌آموزان حضور در شبکه‌های اجتماعی را عامل بازدارنده از مطالعه می‌دانند.

اصالت/ارزش: با توجه به استفاده روزافزون جوانان از شبکه‌های اجتماعی، یافته‌های پژوهش روشنگر نکات مهمی در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی و نقش آن در کاهش مطالعات درسی و افزایش مطالعات غیردرسی است.

کلید واژه‌ها: شبکه‌های اجتماعی، مطالعه درسی، مطالعه غیردرسی، نوجوانان، دانش‌آموزان مقطع متوسطه، مدارس سما.

The effect of social networks on the study of adolescents

Case study: high school students in Tehran SAMA schools

Nadjla Hariri, Ph. D.

Associate professor, Department of Knowledge and Information Science, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, IRAN

nadjlahariri@gmail.com

Soodabeh Hassan zadeh

**Department of Knowledge and Information Science, Science and Research Branch,
Islamic Azad University, Tehran, IRAN**

s_hassanzadeh49@yahoo.com

Abbas Gilvari, Ph. D

Assistant Professor of Agricultural Research, Education and Extension Organization

abgilvari@yahoo.com

Abstract

Purpose: The present study aims to recognize the effects of social networks on the study of high school students in Tehran SAMA schools.

Method: Research method was analytical survey, and data collection instrument was a questionnaire. A sample of 250 students were selected using Cochran formula.

Findings: Results showed that the students daily lesson study is moderate (3/05) and the daily non-lesson study of them was low (2/52). The students average daily use of social networks was ($\mu= 2/92$). There was an inverse correlation between the use of social-networks and lesson study of students. While the correlation between the use of social-networks and non-lesson study of students were direct. The majority of students believed that using social networks is one of the inhibiting factors of the reading and study.

Originality: Due to the increasing use of social networks between youth, findings of this research reveal some important findings on the use of social networks and their role in reducing school studies and an increase in the non-school studies.

Keywords: social networks, lesson reading, youth, high school students, SAMA schools.

ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی، الگوی ارتباطات بین فردی و اجتماعی را در جوامع امروز دچار دگرگونی کرده است. تبادل اطلاعات در شبکه‌های مجازی به ویژه برای جوانان از شیوه‌های رایج تعاملات اجتماعی و گذران اوقات فراغت است. ظهور فناوری‌های نوین و سهولت ارتباطات اجتماعی از طریق شبکه‌های مجازی، عصر جدیدی را در روابط انسانی و اجتماعی پدید آورده است. امروزه جوانان می‌توانند از انواع امکانات موجود در فضای مجازی مانند به اشتراک گذاشتن اخبار، آموزش، تبادل عکس و فیلم، نوشتن یادداشت‌ها و حضور در گروه‌های مجازی استفاده کنند.

هر چند در ایران و اغلب کشورهای خاورمیانه، شبکه‌های اجتماعی به عنوان یک پدیده نوظهور خودنمایی می‌کنند، اما آمار فزاینده عضویت در این شبکه‌ها نشان از تمایل شهروندان به استفاده از شبکه‌های اجتماعی دارد. این امر از آن رو حائز اهمیت است که به دلیل شرایط اجتماعی، فرهنگی و سنت‌های موجود در این جوامع، امکان شکل‌گیری گروه‌های واقعی به مراتب پیچیده‌تر و سخت‌تر از عضویت در شبکه‌های مجازی است (کاکاوند، ۱۳۹۲). به جرأت می‌توان گفت یکی از تأثیرگذارترین سرویس‌های ارائه شده در اینترنت و وب که در سال‌های اخیر تحول‌شگرفی در نظام اجتماعی کشورهای مختلف جهان به وجود آورده، شبکه‌های اجتماعی اینترنتی بوده است. تغییر و تحولات در نظام اجتماعی ناشی از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، انکارناپذیر است. این تغییرات حتی شیوه برقراری ارتباط شاگرد و استاد و روش تدریس در سطوح دانشگاهی را هم متحول کرده است. این امر به طور اساسی قابلیت انجام تحقیقات توسط دانشجویان و به اشتراک گذاشتن یافته‌های آنها با دیگران را بالا برده است. امروزه حتی کودکان نیز به نوعی برای تکالیف درسی و برقراری روابط اجتماعی خود به اینترنت وابسته شده‌اند (همشهری جوان، ۱۳۸۸). دانش‌آموزان انتظار دارند که دامنه فرآیند یادگیری خود را در هر لحظه که نیازمند سؤال و برقراری رابطه با معلم باشند، به خارج از محدوده‌های کلاس گسترش دهند. پست الکترونیکی، اتاق‌های گفتگو و نشست‌های اینترنتی باعث گردیده تا ارتباط دانشجویان با استاد و مطالب درسی خود بیشتر گردد. این امر نکته مثبتی برای آینده آموزش و تعلیم محسوب می‌شود و همه این‌ها مرهون اینترنت، وب و شبکه‌های اجتماعی مجازی است (کشتی‌ارای و اکبریان، ۱۳۹۰). شبکه‌های اجتماعی از یک سو فرهنگ توده را نشر می‌دهند و از سوی دیگر منبع تغذیه نخبگان جامعه با هدف نوآوری و ابداع هستند، به

شبکه‌های اجتماعی حلقه اتصال محیط بزرگ یا جامعه کل با محیط کوچک است (کاکاوند، ۱۳۹۲).

شبکه‌های مجازی در عین حال که فرصت مناسبی برای ایجاد ارتباطات مثبت و تعاملات علمی و فرهنگی را فراهم می‌کنند، تهدیدهایی نیز از نظر پیامدهای نامناسب استفاده نادرست و غیراصولی برای جوانان به همراه دارند. استفاده زیان آور و نامطلوب از شبکه‌های اجتماعی نیز در برخی موارد مشاهده می‌شود. «مشکل اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی و یا استفاده نامطلوب از آن، ابعاد پراهمیتی خصوصاً برای نوجوانان و دانش آموزان پیدا می‌کند؛ خصوصاً که ممنوعیت فضای مجازی دانش آموز را تشویق و ترغیب به استفاده از آن می‌کند» (رسولی و آزادمجد، ۱۳۹۲). امروزه به باور بسیاری از کارشناسان، نفوذ شبکه‌های اجتماعی در بین دانش آموزان یک آسیب جدی تلقی می‌شود و باید بیش از گذشته مورد توجه قرار بگیرد. به نظر می‌رسد نمودار سنی استفاده کنندگان از شبکه‌های اجتماعی رنگارنگ کاهش یافته و در بین کاربران اینترنتی شبکه‌های مجازی، شاهد حضور بی حد و حساب دانش آموزان هستیم (نجفی مهر، ۱۳۹۳). در مجموع، مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر محبوبیت شبکه‌های اجتماعی آنلاین تا حد بی‌سابقه‌ای افزایش یافته است (جوکا، ۲۰۱۰) و تهدیدات سایبری در میان جوانان به سرعت در حال تبدیل شدن به یک پدیده جهانی است (کاسیدی، براون و جکسون، ۲۰۱۲).

شبکه‌های اجتماعی اثرات منفی و یا مثبتی بر روی استفاده کنندگان دارند (ویلسون و دیگران، ۲۰۱۰). از جمله اثرات مثبت این شبکه‌ها ایجاد فرصت برای به اشتراک‌گذاری ایده‌های جدید در حوزه های آموزشی و پژوهشی است (جوادی‌نیا و دیگران، ۱۳۹۱). با این حال، جنبه‌های منفی و تهدیدات استفاده از این شبکه‌ها نیز مورد توجه پژوهشگران بوده است. پژوهش‌ها نشان داده است که استفاده مستمر از شبکه‌های اجتماعی می‌تواند شاخص سلامت را تحت الشعاع قرار دهد و از جمله تأثیرات منفی مهم این گونه شبکه‌ها بالاخص در بین جوانان افزایش اضطراب و استرس در آنهاست (فراهانی^۳ و دیگران، ۲۰۱۱). علاوه بر آن، صرف زمان طولانی برای تبادل اطلاعات در شبکه‌های مجازی می‌تواند بر سایر فعالیت‌های جوانان مانند مطالعه تأثیرگذار باشد. چنانکه بورگز و جونز^۴ (۲۰۱۰) اشاره می‌کنند امروزه جوانان نسبت به

¹ Gjoka

² Cassidy & Brown & Jackson

³ Farahani

⁴ Burgess & Jones

بیست سال گذشته کمتر به مطالعه می‌پردازند و وقت بیشتری را صرف بازی‌های رایانه‌ای و وقت گذرانی در فضای مجازی می‌کنند.

با توجه به مطالب پیشگفته، پژوهش حاضر بر آن است که اثرات مثبت و منفی ناشی از استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت مطالعه دانش‌آموزان را در مدارس سما بررسی نماید. مدارس سما که از سال ۱۳۷۰ به منظور توسعه و گسترش فضای آموزشی ایران در بخش خصوصی شکل گرفته‌اند، آموزش و پرورش بخشی از نوجوانان کشور را به عهده دارند. پژوهش حاضر رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی با میزان مطالعه در بین دانش‌آموزان دوره اول و دوم متوسطه یعنی نوجوانان ۱۴ تا ۱۸ ساله مدارس سما در شهر تهران را مورد بررسی قرار دهد. با توجه به اهمیت عادت به مطالعه در بین نوجوانان، و از آنجا که شکل‌گیری عادت‌های مثبت و منفی در سنین نوجوانی به راحتی صورت می‌گیرد، بررسی نقش حضور در شبکه‌های اجتماعی در میزان مطالعه نوجوانان، می‌تواند یافته‌های سودمندی برای برنامه‌ریزی‌های آینده حاصل نماید. بدیهی است نفوذ فناوری در زندگی و رشد روزافزون استفاده از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی در بین نوجوانان، این مخاطره را مطرح می‌کند که عادت به مطالعه به شیوه سنتی و خواندن منابع مکتوب در بین نوجوانان که آینده‌سازان جامعه محسوب می‌شوند، روز به روز کم‌رنگ‌تر شود. همچنین با توجه به این که وضعیت مطالعه دانش‌آموزان یکی از دغدغه‌های اصلی خانواده‌ها و مربیان و به طور کلی جامعه آموزش و پرورش کشور است، نتایج این پژوهش می‌تواند با روشن کردن اثر استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر میزان مطالعه دانش‌آموزان، داده‌های زمینه‌ای لازم را برای سیاست‌گذاری‌های آینده در خصوص برنامه‌ریزی برای تشویق نوجوانان به مطالعه و اتخاذ تمهیدات لازم برای استفاده مناسب و اصولی از شبکه‌های اجتماعی را فراهم بیاورد.

سؤالات پژوهش

۱. میزان مطالعه درسی و غیردرسی روزانه دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران چقدر است؟
۲. میزان حضور و استفاده روزانه دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران در اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، چقدر است؟

۳. عمده دلایل عضویت دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران، در شبکه‌های اجتماعی چیست؟

۴. میزان اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی در دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران چقدر است؟

فرضیه‌های پژوهش

۱. بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه درسی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران، رابطه معنادار وجود دارد.

۲. بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران، رابطه معنادار وجود دارد.

۳. بین اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی و میزان استفاده دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران، از شبکه‌های اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد.

روش شناسی پژوهش

روش تحقیق در پژوهش حاضر پیمایشی تحلیلی از نوع همبستگی است. جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان مدارس دخترانه مقطع متوسطه اول و دوم سما در شهر تهران در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ است که ۵ واحد آموزشی و ۷۰۱ دانش‌آموز را در بر می‌گیرد. با توجه مشخص بودن تعداد دانش‌آموزان مدارس دخترانه مقطع متوسطه اول و دوم سما شهر تهران برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است که تعداد نمونه برای جامعه ۷۰۱ نفری شامل ۲۴۹ نفر از دانش‌آموزان تعیین گردید و نمونه‌گیری به شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی شده اجرا شد. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه‌ای محقق ساخته استفاده شد که دارای دو بخش است؛ بخش اول اختصاص به مشخصات جمعیت شناختی پاسخ‌دهندگان (سن، مقطع تحصیلی، رشته تحصیلی و میزان مهارت ICDL) دارد، بخش دوم شامل سؤال‌های بسته پاسخ بوده و میزان استفاده پاسخ‌دهندگان از شبکه‌های اجتماعی و نیز وضعیت مطالعه پاسخ‌دهندگان را می‌سنجد. کمی‌سازی پاسخ‌ها با استفاده از طیف لیکرت پنج درجه‌ای صورت گرفته است. پرسشنامه مذکور، پس از طراحی برای جمعی از اساتید و خبرگان دانشگاهی رشته‌های مرتبط با رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی

ارسال شده و پیشنهادهای مطرح شده اعمال و ابهامات موجود برطرف شد. در نهایت اعتبار صوری و محتوایی ابزار گردآوری داده‌های این تحقیق مورد تأیید قرار گرفت. با توجه به آنکه ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق پرسشنامه محقق ساخته است، میزان ضریب پایایی آلفا کرونباخ برای ۳۰ پرسشنامه در مرحله پایلوت محاسبه شد که مقدار این ضریب ۰/۸۹۶ گزارش شد که چون بیش از ۰/۷ است لذا نتیجه می‌شود که ابزار گردآوری اطلاعات پژوهش حاضر از پایایی لازم برخوردار است. آزمون‌های آمار استنباطی مورد استفاده در پژوهش حاضر عبارتند از آزمون نرمالیتی کلموگروف اسمیرنوف یک نمونه‌ای، آزمون مقایسه میانگین یک نمونه‌ای^۵ و تحلیل همبستگی پیرسون. شایان ذکر است که سطح معناداری کلیه آزمون‌ها در روش‌های آمار استنباطی $\alpha=0/05$ است.

آزمون‌های آماری برای یک گروه، زمانی بکار می‌روند که قصد داشته باشیم میانگین یک جامعه را با یک میانگین نظری یا مفروض یا مقداری استاندارد و از پیش تعیین شده، مقایسه کنیم. میانگین مفروض یا نظری می‌تواند یک مقدار معمول یا رایج، یک مقدار استاندارد و یا یک مقدار مورد انتظار توجیه پذیر باشد (منصورفر، ۱۳۸۴، ص ۷۳). برای انجام این آزمون می‌بایست میانگین مؤلفه‌های مورد بررسی را با مقدار مورد انتظار (میانگین طیف پاسخگویی) مقایسه نمائیم. در صورتیکه سطح معناداری این آزمون به صورت رابطه (۱) تعریف می‌شود، کمتر از ۰/۰۵ باشد با احتمال بالایی فرض صفر رد شده و اختلاف معنادار آماری بین میانگین مؤلفه مورد بررسی با مقدار مورد انتظار وجود دارد.

$$\begin{cases} H_0: \mu = \mu_0 \\ H_1: \mu \neq \mu_0 \end{cases} ; \quad Sig\ Prob < 0.05 \Rightarrow RH_0 \quad (1)$$

همبستگی درجه ارتباط متغیرها را نشان می‌دهد؛ مقدار این کمیت چگونگی برازش معادله‌ای خطی که ارتباط بین متغیرها را توجیه کند، نشان می‌دهد. در واقع ضریب همبستگی معیاری عددی است که رابطه ترتیبی دارد و اندازه ارتباط بین دو متغیر را اندازه می‌گیرد (اسماعیلیان، ۱۳۸۷، ص ۲۷۴). مقدار ضریب همبستگی در فاصله [۰، ۱] تغییر می‌کند و هر چه مقدار گزارش شده برای این ضریب به عدد ۱ نزدیک‌تر باشد، گویای همبستگی قوی‌تر متغیرها و هر چه مقدار گزارش شده برای این ضریب به عدد صفر نزدیک‌تر باشد، گویای همبستگی ضعیف‌تر متغیرها خواهد بود. همچنین علامت گزارش شده برای این ضریب مبین جهت رابطه بین متغیرهاست به این معنی که در صورتیکه مقدار گزارش شده برای این ضریب مثبت

⁵ One Sample t test

باشد متغیرها بصورت مستقیم همبسته بوده و با افزایش یکی، دیگری نیز افزایش و با کاهش آن، دیگری نیز کاهش می‌یابد ولی در صورتیکه مقدار گزارش شده برای این ضریب منفی باشد متغیرها بصورت معکوس همبسته بوده و با افزایش یکی، دیگری کاهش و با کاهش آن، دیگری افزایش خواهد یافت (حبیب‌پور و صفری شال، ۱۳۸۸، ص ۴۵۲). چنانکه می‌دانیم اگر گویه‌های ابزار گردآوری اطلاعات تحقیق در سطح سنجش ترتیبی باشند و برای محاسبه شاخص‌ها و مؤلفه‌های مورد بررسی در تحقیق، عملیات محاسباتی روی گویه‌ها انجام دهیم، مقیاس و سطح سنجش برآیند شبه فاصله‌ای خواهد بود (دواس، ۱۳۸۶، ص ۱۸). برای محاسبه شدت و میزان ارتباط خطی بین دو متغیر در سطح فاصله‌ای و نسبی از ضریب همبستگی پیرسن استفاده می‌شود (حبیب‌پور و صفری شال، ۱۳۸۸، ص ۴۵۴).

در پژوهش حاضر از روش آزمون استقلال کای دو پیرسن جهت بررسی فرض همبستگی متغیرهای پژوهش، استفاده می‌نمائیم. این آزمون به صورت رابطه (۲) تعریف می‌شود و در صورتیکه سطح معناداری آن کمتر از ۰/۰۵ باشد با احتمال بالایی فرض صفر رد شده و نتیجه می‌شود متغیرها همبسته هستند.

$$\begin{cases} H_0: \rho = 0 \\ H_1: \rho \neq 0 \end{cases} ; \quad \text{Sig Prob} < 0.05 \quad (2)$$

یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از بخش توصیفی پژوهش گویای آن است که در نمونه مورد بررسی؛ اکثریت دانش‌آموزان ۱۵-۱۶ سال و بیشتر و اقلیت دانش‌آموزان ۱۴ سال و کمتر هستند، اکثریت دانش‌آموزان محصل در مقطع متوسطه دوم هستند، اکثریت دانش‌آموزان محصل در رشته علوم تجربی و اقلیت دانش‌آموزان محصل در رشته علوم انسانی هستند، میزان آشنایی دانش‌آموزان با مهارت‌های ICDL در حد متوسط است، اکثریت دانش‌آموزان دارای تلفن همراه از نوع هوشمند هستند، اکثریت دانش‌آموزان دارای رایانه شخصی هستند، اکثریت دانش‌آموزان به اینترنت دسترسی دارند، والدین اکثریت دانش‌آموزان عضو شبکه‌های اجتماعی نیستند، والدین اکثریت دانش‌آموزان کنترلی بر حضور در اینترنت ندارند، اکثریت دانش‌آموزان هم از تلفن همراه و هم از رایانه برای مشارکت در شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند، اکثریت دانش‌آموزان با شبکه‌های اجتماعی داخلی آشنایی ندارند و از بین دانش‌آموزانی که با شبکه‌های اجتماعی داخلی آشنا هستند اکثریت عضو شبکه اجتماعی فارسی فیس‌نما هستند، میزان تشویق والدین دانش‌آموزان به مطالعه در حد متوسط است، اکثریت دانش‌آموزان به منظور گذراندن اوقات فراغت و اقلیت دانش‌آموزان به منظور

کسب محبوبیت در بین افراد، مطالعه می‌کنند، اکثریت دانش‌آموزان از طریق وب‌گاه‌های بارگیری کتاب و نشریات و اقلیت دانش‌آموزان از طریق هدیه گرفتن منابع مطالعاتی خود را تأمین می‌نمایند، اکثریت دانش‌آموزان به دلیل حضور در شبکه‌های اجتماعی و اقلیت دانش‌آموزان انجام فعالیت‌های ورزشی را عامل بازدارنده از مطالعه می‌دانند.

سؤال اول: میزان مطالعه درسی و غیردرسی روزانه دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران، چقدر است؟

جدول ۱. آزمون مقایسه میانگین یک نمونه‌ای وضعیت مطالعه درسی

نقطه برش = ۳						
میانگین	انحراف معیار	آماره آزمون	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵٪	
					کران بالا	کران پائین
۳/۰۵	۱/۴۳۶	۰/۴۵۵	۰/۶۵۰	۰/۰۵۳	-۰/۱۷۸	۰/۲۸۵

جدول ۱ نشان می‌دهد که در نمونه مورد بررسی اکثریت دانش‌آموزان بین ۱ تا ۳ ساعت و اقلیت دانش‌آموزان بین ۵ تا ۷ ساعت مطالعه درسی دارند و بیشترین مطالعه درسی دانش‌آموزان به صورت مطالعه منابع مکتوب در هر دو زمینه دروس عمومی و تخصصی است. همچنین سطح معناداری آزمون بیشتر از $\alpha=۰/۰۵$ محاسبه شده لذا با اطمینان ۹۵٪ فرض مساوی بودن میانگین وضعیت مطالعه درسی دانش‌آموزان با مقدار مورد انتظار، پذیرفته می‌شود لذا به طور کلی نتیجه می‌شود که میزان مطالعه درسی روزانه دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران در حد متوسط است.

جدول ۲. آزمون مقایسه میانگین یک نمونه‌ای وضعیت مطالعه غیر درسی

نقطه برش = ۳						
میانگین	انحراف معیار	آماره آزمون	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵٪	
					کران بالا	کران پائین
۲/۵۲	۱/۳۹۴	-۴/۱۶۷	۰/۰۰۰	-۰/۴۸۲	-۰/۷۱۱	-۰/۲۵۳

جدول ۲ گویای آن است که در نمونه مورد بررسی اکثریت دانش‌آموزان کمتر از ۱ ساعت و اقلیت دانش‌آموزان بین ۳ تا ۵ ساعت مطالعه غیر درسی دارند و مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان هم به صورت مطالعه منابع مکتوب و هم به صورت منابع دیجیتال است با این حال منابع مکتوب مورد استفاده بیشتری دارد و موضوع مطالعه غیر درسی اکثریت دانش‌آموزان داستان و رمان و موضوع مطالعه غیر درسی اقلیت دانش‌آموزان هنر است. همچنین سطح معناداری آزمون کمتر از $\alpha=0/05$ محاسبه شده لذا با اطمینان ۹۵٪ فرض مساوی بودن میانگین وضعیت مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان با مقدار مورد انتظار، رد می‌شود و چون مقدار محاسبه شده برای اختلاف میانگین‌ها منفی است نتیجه می‌شود که میانگین وضعیت مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان کمتر از مقدار مورد انتظار است لذا به طور کلی نتیجه می‌شود که میزان مطالعه درسی روزانه دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران در حد کم است.

سؤال دوم: میزان حضور و استفاده روزانه دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران در اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، چقدر است؟

جدول ۳. آزمون مقایسه میانگین یک نمونه‌ای وضعیت حضور در اینترنت

نقطه برش = ۳						
میانگین	انحراف معیار	آماره آزمون	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵٪	
					کران بالا	کران پایین
اینترنت	۰/۵۶۷	۲۳/۳۲۵	۰/۰۰۰	۱/۴۲۶	۱/۳۳۸	۱/۵۸۶
شبکه‌های اجتماعی	۱/۲۸۶	-۰/۷۱۰	۰/۴۷۹	-۰/۰۷۵	-۰/۲۸۷	۰/۱۳۵

بر اساس داده‌های جدول ۳ اکثریت دانش‌آموزان بین ۳ تا ۵ ساعت و اقلیت دانش‌آموزان کمتر از ۱ ساعت در فضای اینترنت حضور دارند و سطح معناداری آزمون کمتر از $\alpha=0/05$ محاسبه شده لذا با اطمینان ۹۵٪ فرض مساوی بودن میانگین وضعیت حضور در اینترنت دانش‌آموزان با مقدار مورد انتظار، رد می‌شود و چون مقدار محاسبه شده برای اختلاف میانگین‌ها مثبت است نتیجه می‌شود که میانگین وضعیت حضور در اینترنت دانش‌آموزان بیشتر از مقدار مورد انتظار است. اکثریت دانش‌آموزان بین ۳ تا ۵ ساعت و اقلیت دانش‌آموزان بیشتر از ۷ ساعت از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند و سطح معناداری آزمون بیشتر از $\alpha=0/05$ محاسبه شده لذا با اطمینان ۹۵٪ فرض مساوی بودن میانگین وضعیت استفاده از شبکه‌های

اجتماعی دانش‌آموزان با مقدار مورد انتظار، پذیرفته می‌شود. بنابراین میزان حضور روزانه دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران در اینترنت زیاد و میزان استفاده روزانه دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران از شبکه‌های اجتماعی متوسط است.

سؤال سوم: دلایل عمده عضویت دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران، در شبکه‌های اجتماعی چیست؟

جدول ۴. توزیع فراوانی و درصد دلایل عضویت در شبکه‌های اجتماعی

دلایل		میانگین	انحراف معیار
۱	بارگذاری (بارگذاری) یا به اشتراک گذاشتن عکس	۳/۹۹	۰/۸۶۱
۲	بحث و پانویس کردن (یادداشت گذاشتن) برای سایرین.	۴/۰۲	۰/۸۷۵
۳	پیگیری اخبار و حوادث روز	۳/۶۰	۱/۲۴۴
۴	کسب اطلاعات در مورد مسائل درسی	۱/۸۶	۰/۳۳۹
۵	به اشتراک گذاری و تبادل ایده‌ها، افکار، اخبار و مطالبی که فکر می‌کنم برای دیگران جذاب باشد.	۳/۱۹	۰/۶۰۵
۶	جستجوی افراد	۳/۳۹	۰/۷۰۴
۷	بارگیری نرم‌افزار	۳/۰۷	۰/۵۵۰
۸	کسب اطلاعات در مورد مسائل مورد علاقه‌ام	۳/۲۶	۱/۲۶۲
۹	شرح حال نویسی و گزارش آنچه مشغول به انجام آن هستم	۴/۵۰	۰/۶۶۰
۱۰	بازی آنلاین	۲/۶۱	۰/۵۷۱

جدول ۴ گویای آن است که دلایل عضویت دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما در شهر تهران، در شبکه‌های اجتماعی به ترتیب اولویت استفاده عبارت‌اند از؛ شرح حال نویسی، یادداشت گذاشتن، بارگذاری عکس، اطلاع از اخبار و حوادث، جستجوی افراد، جستجوی علاقه‌مندی‌ها، اشتراک‌گذاری، بارگیری نرم‌افزار، بازی آنلاین، اطلاعات درسی.

سؤال چهارم: میزان اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی در دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران چقدر است؟

جدول ۵. آزمون مقایسه میانگین یک نمونه‌ای میزان اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی

نقطه برش = ۳

میانگین	انحراف معیار	آماره	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵٪
۳/۵۸	۱/۰۲۷	۸/۹۲۵	۰/۰۰۰	۰/۵۸۰	کران بالا ۰/۴۵۲ کران پایین ۰/۷۰۸

چنانکه در جدول ۶ مشاهده می‌شود، سطح معناداری آزمون کمتر از $\alpha=0/05$ محاسبه شده لذا با اطمینان ۹۵٪ فرض مساوی بودن میانگین اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان با مقدار مورد انتظار، رد می‌شود و چون مقدار محاسبه شده برای اختلاف میانگین‌ها مثبت است نتیجه می‌شود که در نمونه مورد بررسی میانگین اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان بیشتر از مقدار مورد انتظار است لذا میزان اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی در دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران زیاد است.

آزمون فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اول: بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه درسی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه، رابطه معنادار وجود دارد.

جدول ۶. آزمون ضریب همبستگی پیرسن فرضیه اول

میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه درسی	ضریب همبستگی	سطح معناداری	تعداد نمونه
	**۰/۵۱۳-	۰/۰۰۰	۲۵۰

سطح معناداری آزمون وجود رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه درسی کمتر از $\alpha=0/05$ بوده لذا فرضیه اول پژوهش پذیرفته شده یعنی بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه درسی رابطه معنادار معکوس و متوسطی وجود دارد یعنی با افزایش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی میزان مطالعه درسی دانش‌آموزان کاهش می‌یابد.

فرضیه دوم: بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه، رابطه معنادار وجود دارد.

جدول ۴-۱۰. آزمون ضریب همبستگی پیرسن فرضیه دوم

تعداد نمونه	سطح معناداری	ضریب همبستگی	میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه غیر درسی
۲۵۰	۰/۰۰۰	۰/۴۸۲**	

سطح معناداری آزمون وجود رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه غیردرسی کمتر از $\alpha=0/05$ بوده لذا فرضیه دوم پژوهش پذیرفته شده یعنی بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه غیر درسی رابطه معنادار مستقیم و متوسطی وجود دارد یعنی با افزایش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی میزان مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان افزایش می‌یابد.

فرضیه سوم: بین اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی و میزان استفاده دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه، از شبکه‌های اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد.

جدول ۴-۱۵. آزمون ضریب همبستگی پیرسن فرضیه هفتم

تعداد نمونه	سطح معناداری	ضریب همبستگی	اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی و میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی
۲۵۰	۰/۰۰۰	۰/۷۶۴**	

سطح معناداری آزمون وجود رابطه بین اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی و میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی کمتر از $\alpha=0/05$ بوده لذا فرضیه هفتم پژوهش پذیرفته شده یعنی بین میزان اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی و میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی رابطه معنادار مستقیم و قوی‌ای وجود دارد یعنی با افزایش میزان اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان افزایش می‌یابد. بنابراین با استناد به نتایج این فرضیه می‌توان گفت که از جمله دلایل افزایش استفاده دانش‌آموزان از شبکه‌های اجتماعی، اعتماد بالای دانش‌آموزان به سودمند بودن کارکردهای شبکه‌های اجتماعی است.

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان داد که میزان حضور روزانه دانش‌آموزان در اینترنت زیاد و میزان استفاده روزانه دانش‌آموزان از شبکه‌های اجتماعی متوسط است. استفاده دانش‌آموزان از شبکه‌های مجازی توسط نجفی‌مهر (۱۳۹۳) نیز بیشتر بررسی شده بود و بر اساس یافته‌های آن پژوهش نیز فعالیت در فضای مجازی برای پر کردن اوقات فراغت بین ۳۳٪ از دانش‌آموزان رواج زیادی دارد. این یافته‌ها در پژوهش‌های

دیگری نیز تأیید شده است. بر اساس پژوهش زنجانی‌زاده (۱۳۸۳) ۴۵٪ دانش‌آموزان از اینترنت استفاده می‌کنند. همچنین آذرنیا (۱۳۸۳) در بررسی کاربرد اینترنت در بین جوانان دریافت که ۶۰/۹٪ از کاربران علاقه بسیار زیاد و زیادی به اینترنت داشته‌اند.

در پژوهش حاضر، دانش‌آموزان اولین دلیل حضور در شبکه‌های اجتماعی را شرح حال نویسی عنوان کرده‌اند و کسب اطلاعات درسی در اولویت آخر بوده است. این یافته پژوهش، بسیار قابل توجه و نیازمند تأمل بیشتری است. از آنجا که شبکه‌های اجتماعی می‌توانند رسانه کارآمد و سودمندی برای تبادل اطلاعات علمی و درسی باشند، عدم استفاده یا استفاده اندک از این ظرفیت مهم شبکه‌های اجتماعی، نکته قابل توجهی است که لازم است مورد بررسی و مذاقه بیشتری قرار بگیرد. بر اساس سایر یافته‌ها، اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی در بین دانش‌آموزان در حد زیاد است. این بخش از یافته‌ها ایجاب می‌کند که مسئولان فرهنگی کشور و نهاد آموزش و پرورش به اتخاذ تمهیداتی برای آشنا کردن نوجوانان با مخاطرات اعتماد بی‌قید و شرط به شبکه‌های اجتماعی، اقدام نمایند.

سایر نتایج پژوهش حاضر گویای آن است که میزان مطالعه درسی روزانه دانش‌آموزان متوسط و میزان مطالعه غیر درسی روزانه دانش‌آموزان کم است. مقایسه یافته‌های پژوهش حاضر با مطالعات پیشین نشانگر همخوانی یافته‌های پژوهش‌ها در این زمینه است. چنان که لولایی (۱۳۹۰) نیز نشان داد وضعیت مطالعه درسی دانش‌آموزان نسبتاً مطلوب، وضعیت مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان نامطلوب و وضعیت پژوهش در دانش‌آموزان نامطلوب است. به نظر می‌رسد مطالعه درسی به دلیل ضرورتی که برای پیشرفت تحصیلی و گذراندن امتحانات دارد هنوز از فعالیت‌های رایج در بین دانش‌آموزان است، حال آن که مطالعه غیردرسی در بین دانش‌آموزان از جایگاه بایسته خود برخوردار نیست. رداد و مسعودی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «بررسی وضعیت عادات مطالعه آزاد دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر مشهد و عوامل مؤثر بر آن» نشان دادند که مطالعه آزاد در بین فعالیت‌های مورد علاقه دانش‌آموزان در اوقات فراغت جایگاه نازلی دارد. یافته‌های پژوهش شریفی و دیگران (۱۳۹۰) نیز نشان دادند که وضعیت مطالعه درسی دانش‌آموزان مطلوب است و بین وجود و عدم وجود امکانات بازی رایانه‌ای و مطالعه دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد.

سایر یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه درسی رابطه معنادار معکوس و متوسطی وجود دارد و با افزایش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی میزان

مطالعه درسی دانش‌آموزان کاهش می‌یابد. این بخش از یافته‌ها می‌تواند تأیید کننده یافته دیگری از پژوهش حاضر باشد که نشان داد کسب اطلاعات درسی آخرین اولویت دلایل استفاده از اینترنت در بین دانش‌آموزان است.

همچنین بر اساس یافته‌ها مشاهده شد که بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان رابطه معنادار مستقیم و متوسطی وجود دارد و با افزایش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی میزان مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان افزایش می‌یابد. به نظر می‌رسد استفاده از شبکه‌های اجتماعی از این جنبه نتیجه سودمندی برای دانش‌آموزان داشته است و افزایش میزان مطالعه در بین دانش‌آموزان که بخشی از آن به صورت مکتوب و بخشی به صورت الکترونیکی است، موجب رواج فرهنگ مطالعه در بین نوجوانان خواهد بود. برخی پژوهشگران از جمله کانینگام و استانوویچ⁶ (۱۹۹۱)، ناگی و هرمن⁷ (۱۹۸۷) و استانوویچ و کانینگام (۱۹۹۲) نشان داده‌اند که صرف زمان برای مطالعه، رابطه مثبت و معنی داری با عملکرد بهتر در مدرسه و کسب نمرات بالاتر در آزمون‌های استدلال و تفکر انتقادی و غنای بیشتر واژگان در بین کودکان و نوجوانان دارد. سایر سودمندی‌های بالقوه استفاده صحیح و مناسب از شبکه‌های اجتماعی در برخی پژوهش‌های دیگر نیز نشان داده شده است. دایکمن⁸ (۲۰۰۷) نیز تأثیر اینترنت بر عادات مطالعه را مورد بررسی قرار داد و نشان داد که تحولات حوزه فناوری اطلاعات و بطور خاص اینترنت و شبکه‌های اجتماعی بواسطه جذابیت و محیط تعاملی آن و نیز دسترسی سریع و آسان به اطلاعات، عادات مطالعه را در دانش‌آموزان تحت تأثیر قرار داده است. همچنین میزان دسترس‌پذیر بودن منابع مورد علاقه، فعالیت‌های جایگزین در اوقات فراغت، میزان حمایت و تشویق اطرافیان و دوستان و خانواده از جمله عواملی هستند که بر عادت به مطالعه دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارند. نظری و عصاره (۱۳۸۹) در پژوهش بر روی دانش‌آموزان دبیرستانی نشان داده‌اند، یکی از عوامل بازدارنده مطالعه در بین جوانان بی‌حوصلگی است؛ به نظر می‌رسد استفاده از شبکه‌های اجتماعی به دلیل جاذبه‌های بصری و تنوع رسانه می‌تواند تا حدی نقش این عامل بازدارنده را تضعیف کند. تسلهیمانوت⁹ و هیکمان¹⁰ (۲۰۱۱) نیز در پژوهشی در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی توسط دانشجویان و اعضای هیأت علمی نشان

⁶ Cunningham & Stanovich

⁷ Nagy & Herman

⁸ Dykeman

⁹ Tcelehaimanot

¹⁰ hickman

دادند که شبکه‌های اجتماعی صرفاً اثرات منفی نداشته و می‌توان با بکارگیری آن‌ها در فرآیند آموزشی یا درمانی، از آن‌ها بطور بهینه در جهت اهداف آموزشی استفاده کرد.

با توجه به این یافته‌های پژوهشی، به نظر می‌رسد رابطه مثبت استفاده از شبکه‌های اجتماعی با میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان، در صورت آگاه‌سازی دانش‌آموزان به استفاده درست و بی‌خطر از این رسانه‌های اجتماعی، می‌تواند نویدبخش سودمندی‌های بالقوه‌ای در حوزه مطالعه باشد.

یافته‌های پژوهش همچنین نشان داد که بین میزان اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی و میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی رابطه معنادار مستقیم و قوی‌ای وجود دارد و با افزایش میزان اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان افزایش می‌یابد. لازم به ذکر است که اعتماد به شبکه‌های اجتماعی در بین دانش‌آموزان بدون آگاهی از مخاطرات احتمالی این شبکه‌ها می‌تواند پیامدهای زیان‌بار و جبران‌ناپذیری به همراه داشته باشد و آگاه‌سازی دانش‌آموزان از این مخاطرات باید در دستورکار مدارس و سایر نهادهای ذیربط قرار بگیرد.

به‌منظور پیشگیری و کاهش آسیب‌های نوپدید در اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی، راهکارهایی مطرح شده‌است که در صورت اجرای به‌موقع و مناسب، می‌تواند ثمر بخش واقع شود. در ادامه به برخی از این راهکارها اشاره می‌شود:

۱. برگزاری جلسات آموزشی از سوی مصادر امور فرهنگی به‌منظور آشنا نمودن و اطلاع‌رسانی به والدین در مورد فناوری‌های جدید به‌ویژه اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی.
۲. برگزاری کلاس‌های آموزشی در مدارس جهت آگاهی دادن به نوجوانان و جوانان در مورد مزایا و معایب فناوری‌های جدید و نحوه استفاده صحیح از آن‌ها به‌جای ممانعت از حضور در این شبکه‌ها.
۳. وضع قوانین سخت‌گیرانه‌تر جهت برخورد با مجرمان اینترنتی و اجرایی نمودن این قوانین.
۴. پخش آگهی‌های آموزنده از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در رادیو و تلویزیون در جهت افزایش آگاهی خانواده‌ها در خصوص خطرات ناشی از اینترنت و عضویت در شبکه‌های اجتماعی.
۵. گذراندن اوقات بیشتری با فرزندان در فضای بیرون از خانه بطوریکه فرزندان از نظر عاطفی احساس خلأ نکنند و جهت جبران این کمبود به فضای مجازی پناه نبرند.

۶. پخش برنامه‌های کوتاه آموزشی درباره مزایا و معایب اینترنت و شبکه‌های اجتماعی از زبان ورزشکاران و هنرمندان محبوبی که عموماً جوانان آن‌ها را الگوی خود قرار می‌دهند.
۷. طراحی بازی‌های رایانه‌ای به گونه‌ای که در آن‌ها انواع خطرات موجود در فضای مجازی و راهکارهایی جهت آشنایی و مقابله با آن‌ها تعبیه شده است.
۸. طراحی و تدوین بخشی در کتاب‌های درسی در ارتباط با آشنایی دانش‌آموزان با فناوری‌های جدید، اینترنت و خطرات بالقوه آن‌ها.
۹. استفاده از آموزه‌های دینی از جمله امر به معروف و نهی از منکر به عنوان نوعی کنترل اجتماعی توسط هر شخص.
۱۰. ترویج هنجارسازی‌های مثبت و فرهنگ استفاده صحیح از اینترنت و فضای مجازی.

منابع

- آذرینا، راضیه (۱۳۸۳). بررسی نحوه کاربرد اینترنت نزد جوانان مشهد، پایاننامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- حبیب‌پور، کرم، صفری، رضا (۱۳۸۸). راهنمای جامع کاربرد SPSS در تحقیقات پیمایشی، تهران: نشر لویه.
- جوادی‌نیا، سیدعلیرضا، عرفانیان، مرتضی، عابدینی، محمدرضا، بیجاری، بیتا (۱۳۹۱). تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بیرجند، *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*، ۸ (۱۲)، ۵۹۸-۶۰۶.
- دواس، دی. ای. (۱۳۸۶). پیمایش در تحقیقات اجتماعی، مترجم: هوشنگ نائبی، تهران: نشر نی.
- رداد، ایرج، مسعودی، میترا (۱۳۹۲). بررسی وضعیت عادات مطالعه آزاد دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر مشهد و عوامل مؤثر بر آن. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۹ (۳)، ۴۰۷-۳۸۷.

رسولی، محمدرضا، آزادمجد، افروشه (۱۳۹۲). اعتیاد به اینترنت و اثرات ناشی از آن در بین دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر تهران (مطالعه موردی: دانش‌آموزان دبیرستانی منطقه ۶ شهر تهران)، علوم اجتماعی، ۱۷ (۶۷)، ۹۰-۹۷.

زنجانی‌زاده، هما (۱۳۸۳). بررسی میزان و نوع استفاده از اینترنت و تأثیر آن بر ارزش‌های خانواده در بین دانش‌آموزان دبیرستانی مدارس دولتی ناحیه ۳ مشهد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.

شریفی، لیلی، شقاقی، مهدی، شریفی، صابر (۱۳۹۰). بررسی رابطه انجام بازی‌های رایانه‌ای و میزان مطالعه دانش‌آموزان مقطع راهنمایی (مطالعه موردی: شهر کرج)، تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی، ۴۵ (۵۷)، ۱۱۱-۱۱۳.

کاکاوند، الهه (۱۳۹۲). تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر بالا بردن سرمایه اجتماعی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.

کشتی‌ارای، نرگس، اکبریان، اکرم (۱۳۹۰). عصر مجازی و چالش‌های پیش‌رو، اولین کنفرانس بین‌المللی شهروند مسئول.

لولایی، محمدمهدی (۱۳۹۰). بررسی روش‌های توسعه مطالعه و پژوهش در دانش‌آموزان، اداره کل آموزش و پرورش و پرورش قابل دسترس در (۱۳۹۴/۰۸/۱۲) <http://www.teo.ir/images/part/maghale/upload/98.pdf>

منصورفر، کریم (۱۳۸۵). روش‌های پیشرفته آماری همراه با برنامه‌های کامپیوتری، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

نجفی‌مهر، حامد (۱۳۹۳). نفوذ شبکه‌های اجتماعی میان دانش‌آموزان؛ هشدار درباره شکل‌گیری هویت کاذب در شبکه‌های اجتماعی، روزنامه وطن امروز، شماره ۱۳۱۴ به تاریخ ۱۳۹۳/۲/۲۱، ص. ۴ (اجتماعی). قابل دسترس در <http://www.magiran.com/npview.asp?ID=2948781>

نظری، اشرف، عصاره، فریده (۱۳۸۹). دیدگاه دانش‌آموزان دبیرستانی شهرستان شهرکرد در مورد عوامل ترغیب‌کننده و بازدارنده مطالعه آزاد، *مطالعات ملی کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات*، شماره مسلسل ۸۷، ۷۳-۵۷.

همشهری جوان (۱۳۸۸). دقیقه‌های سرگردان؛ اعداد و ارقامی که هر سال مسئولان از میزان مطالعه ما ارائه می‌دهند، هفته‌نامه، شماره ۲۱۰.

Burgess, S. R., & Jones, K. K. (2010). Reading and media habits of college students varying by sex and remedial status. *College Student Journal*, 44(2), 492.

Cassidy, W., Brown, K., & Jackson, M. (2012). "Making Kind Cool": Parents' Suggestions for Preventing Cyber Bullying and Fostering Cyber Kindness. *Journal of Educational Computing Research*, 46(4), 415-436.

Cunningham, A. E., Stanovich, K. E. (1991). Tracking the unique effects of print exposure in children: Associations with vocabulary, general knowledge, and spelling. *Journal of Educational Psychology*, 83(2), 264-274

Dykeman, M. (2007), The effect of the Internet on reading habits, *Melium; through graduate students. Reading horizons Journal*, 43(3), 251-268.

Farahani, H. A., Kazemi, Z., Aghamohamadi, S., Bakhtiarvand, F., & Ansari, M. (2011). Examining mental health indices in students using Facebook in Iran. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 28, 811-814.

Gjoka, M. (2010). Measurement of Online Social Networks .Doctoral dissertation, University of California, Irvine.

Nagy, W. E., & Herman, P. A. (1987). Breadth and depth of vocabulary knowledge: Implications for acquisition and instruction. In M.G. McKeown and M.E. Curtis (eds.), *The nature of vocabulary acquisition*, 19-35, Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Stanovich, K. E., & Cunningham, A. E. (1992). Studying the consequences of literacy within a literate society: The cognitive correlates of print exposure. *Memory & Cognition*, 20 (1), 51-68

Teclehaimanot B, Hickman T. (2011). Student-teacher Interaction on Facebook: What Students Find Appropriate. *Tech Trends*. 55(3), 19-30.

Wilson, Kathryn, Fornasier, Stephanie, White, Katherine M. (2010). Psychological Predictors of Young Adults' Use of Social Networking Sites. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. 13(2), 173-177.